

DAGENS FRÅGOR

Stockholm september 1950.

Den kollektiva äganderätten. Man har många gånger på senare år begärt besked av socialdemokratin: hur ser dess framtidslinjer ut? Är socialismen i partiprogram och deklarationer en läpparnas bekännelse, eller kommer man att gå vidare mot den »omdaning av samhället i socialistisk riktning», som 27-punktsprogrammet talar om? Hur skall denna omdaning i så fall ske? Reträkten beträffande försäkringsväsendets förstatligande — liksom andra återtag från proklamerade socialiseringsplaner — har föranlett många spekulationer om att socialdemokratin efter skördetidens mödor och besvikelser befunnit sig på glid tillbaka till en »världssocialism» av 1930-talets typ.

Desto större intresse väckte det, när hr Sköld, vilken övertagit hr Wigforss roll som maktgestalt bakom förlåten, tog till orda i frågan i vårriksdagens elfte timma. Hr Sköld framstod därvid ingalunda som en röst ur socialismens gravvalv, tvärtom presenterade han tankegångar, vilka kunna tolkas så att den svenska socialdemokratin — alla varningar till trots — tänker göra införandet av den kollektiva äganderätten till ett av huvudmålen för sina strävanden.

Denna tolkning stödes av senare uttalanden under sommaren av andra socialdemokratiska förgrundsgestalter; när t. ex. statsministern klagade över att människorna väl ansågs mogna att påverka utrikespolitiken genom sina röster, men inte skötseln av de företag, där de arbeta, synes han ha avsett att ansluta sig till hr Skölds tankegångar.

Vad sade då hr Sköld? Det är ju dock det viktiga. Det är så viktigt, att det förtjänar närmare referat, i synnerhet som polemiken kring uttalandet mest rört sig kring enstaka utbrutna delar av hans resonemang.

På en fråga vad man på socialistiskt håll menade med att socialismens strävan är att förena arbetarna med deras verktyg, ville hr Sköld svara: »Om vi ser ut över vårt samhälle, så finna vi t. ex. en rad stora bolag. Dessa bolag ägas av aktieägare, och vilka äro aktieägare? Ja, det är en i viss mån månghövdad hop, i vilken åtskilliga aldrig ha sett den fabrik, där bolaget bedriver sin verksamhet. Det är dessa kapitalägare, som äga industrin, som äga företagen. Det är de, som tillsätta den verkställande direktören, det är de som ombesörja hela företaget. Vid sidan av dessa kapitalägare finns det tjänstemän och arbetare som varje dag ha sin verksamhet i fabriken, som känna den innan och utan, som äro på ett helt annat sätt för sitt livsuppehälle och sin framtid beroende av denna fabrik, men de ha ingenting att säga till om. Äganderätten är kapitalets, och arbetet har den tjänande rollen.»

I fortsättningen menade hr Sköld att »en vacker dag kommer arbetet först att vara likaberättigat med kapitalet och sedermera att vara den härskande, under det att kapitalet kommer att få den tjänande rollen».

»Det finns ingen möjlighet för mig att i dag tala om hur det i praktiken kommer att tillgå. Det kommer att ske på många olika sätt. Det kommer att ske därigenom, att det blir arbetarna som få inflytande i en viss industri. Det kommer att gå dithän kanske, att fackförbunden komma att få inflytande över en industrigren. Det kommer att ske därigenom, att vi här i riksdagen oavsett vilket parti vi tillhöra, komma att bestämma oss för att staten skall äga en industri, liksom vi ha gjort det med järnvägar och åtskilligt annat i den gångna tiden... Makten i dag är kan man säga delad till kapitalets fördel, men det kommer att ske en fortsatt förskjutning. Jag tror, att det är detta som kommer att ske i praktiken, och liberalismens idé, att den enskilda människan bör ha så mycket egendom som möjligt, är en utopi. Det är klart, att vi kunna äga litet var för sig — den ene äger en symaskin, den andre en bil, den tredje ett bostadshus och den fjärde en jordbruksegendom. Men vi kunna inte allesammans äga det svenska näringslivet. På detta område kommer det att finnas former för ett kollektivt ägande.»

Reservationerna, de varsamma tonfallen och de allmänna ordalagen kunna inte fördölja vad som är det avgörande inslaget i hr Skölds föreställningsvärld — den gamla socialistiska illusionen att den kollektiva äganderätten är det bästa sättet att »föreina arbetarna med deras verktyg». Det kan då inte hjälpas att man får lust att påpeka något av det hr Sköld glömt säga eller tänka — även om det blir fråga om att repetera klassiska argument.

Vad hr Sköld glömmar är att maktbalans i samhället inte bara är en fråga om förhållandet mellan kapital och arbete. Det är en ganska likgiltig fråga vem av dessa maktfaktorer, som »tjänar» den andra, om båda är slavar åt staten. Den kollektiva äganderätten är inte annat än en fiktion, varmed man bemantlar överförandet av ytterligare ekonomiska maktbefogenheter till statsapparatus funktionärer. Ty det är funktionären, som får den reella maktpositionen, inte den enskilde arbetaren eller tjänstemannen. Att dessa funktionärer i det här sammanhanget till att börja med formellt skulle vara fackföreningsfunktionärer — organisationsombudsmän — gör intet till saken. Ty så mycket vet vi — genom iakttagelse av verkligheten kring oss — att ju större den socialistiska sektorn av ett samhälle blir, ju mer förvandlas fackföreningarna från intressebevakande organisationer till mekanismer för genomdrivande av en socialistisk statsmakts intentioner. Denna statsmakt beskattar, lagstiftar och administrerar i en skepnad; i en annan skulle den då utöva ekonomisk makt genom de funktionärer, vilka i kraft av den kollektiva äganderätten och som representanter för »ägarna» bestämma över företagen. Att sedan säga att man »förenat arbetarna med deras verktyg» är rätt endast om man tillfogar »med kedjor». En dylik konstruktion av samhället motsvarar däremot de socialistiska parti- och fackföreningsfunktionärernas alla önskedrömmar; det är också en lika säker väg till det totalitära statsocialistiska samhället som »proletariatets diktatur». Det går bara något långsammare.

En annan sida av den kollektiva äganderätten är dess verkan på

näringslivets produktionsförmåga. Den medför oundvikligen att inflytandet över företagens faktiska skötsel såsom företag i allt större utsträckning skulle glida över i händerna på en kategori människor, som ingalunda äro skolade för sådana uppgifter, som tvärtom utbildats inom och fått sin prägel av en annan miljö än produktionslivets, en miljö där andra värderingar och attityder förhärskar. Så utmärkt, mena socialisterna. På det sättet komma värden som solidaritet, kompromissberedskap och samarbetsvillighet att göra sitt intåg i affärlivets krassa konkurrensmiljö. Möjligen, men säkert också osjälvständighet, olust inför experiment och risktagande och ovilja mot att göra uppoffringar i dag för att vinna något väsentligt i morgon.

Problemet att »föreina arbetarna med deras verktyg» är även för den moderna konservatismen ett mycket väsentligt problem. Men där ser man inte vägen i fiktionen den kollektiva »äganderätten» utan i en rätt till delaktighet i företagets vinst liksom i en konkret och individualiserad meddeläganderätt byggd på individens faktiska insatser.

Under sommaren talades det mycket om en breddning av regeringsbasen som en möjlig utväg. De senaste socialdemokratiska debattinläggen ha eliminerat den. En socialdemokratisk minoritetsregering är inte heller tänkbar: alla de borgerliga partierna stöda Kekkonen i hans nuvarande politik, och riksdagens påtagliga ovilja att ge hans kabinett misstroendevotum trots att tillfällen icke saknats, talar inte heller för ett snart regeringsskifte. Man har ordat om riksdagsupplösning och nyval för att sanera atmosfären. Det är säkert något som socialdemokraterna skulle hälsa med glädje, de måste inse att det skulle vara omöjligt för dem att härda ut i oppositionsställning ända till nyvalen i juli 1951 och under denna tid konsekvent fortsätta sin nuvarande huvudlösa ekonomisk-politiska linje. Men å andra sidan skulle riksdagsupplösning just nu med nyval om två månader inte lösa de aktuella svårigheterna. Troligt är därför att riksdagen upplöses, men först sedan krisen avförts från dagordningen. Nya val skulle i så fall hållas strax i början av 1951. Men att sådana val på något avgörande sätt skulle förändra den politiska bilden i Finland har man svårt att tro. Vissa antydningar om den eventuella utgången komma väl kommunalvalen att ge. Troligen skulle resultatet bli en upprepning av det politiska spelet i Danmark.

Strejkkrisen i Finland. I snart en månad har man tvistat och strejkat i Finland, men ännu är man inte riktigt på det klara med vad tvisten egentligen gäller. Regeringen har utsett en förlikningsman, justitierådet Kurt Kaira, men ännu tyder ingenting på att han fått ett sådant grepp om saken, att han skulle ha utsikter att lyckas i sin medling mellan parterna, å ena sidan framför allt metallarbetarna, å andra sidan arbetsgivarna. Naturligtvis med LO och regeringen i bakgrunden. Betecknande är att arbetsgivarna för några dagar sedan publicerade en stor annons i dagstidningarna »Varför är metallindustrin i strejk»? där Metallarbetarförbundets lönekrav belystes med

Dagens frågor

siffror. Bredvid denna annons hade Metallarbetarförbundet en egen »Vad metallarbetarstrejken gäller», där förbundet granskade sina egna krav ur egen synvinkel. Vardera parten håller styvt på Fagerholmavtalet i maj som utgångspunkt. Arbetsgivarna beskylla arbetarna för att kräva en förhöjning av minimilönen med 55,5 procent, arbetarna beskylla arbetsgivarna för att bereda sig själva möjligheter att sänka timlönerna med 50—60 mark (ca 30 procent vid ackordsarbete). Man är m. a. o. enig om principerna, men inte om deras tillämpning. Men trots all advokatyr står det fast att industrins löneutgifter skulle stiga utöver de i F-avtalet tillåtna beloppen om metallfackets krav skulle godkännas. Och det är anledningen till att regeringen envist tar arbetsgivarnas parti i tvisten och står eller faller med deras seger. Det är tydligt att den kompromisslust, som ännu fanns när Fagerholmavtalet kom till, försvunnit när det visat sig att den inte förmådde freda arbetsmarknaden för längre tid än några månader.

Strejken som sådan är ovanligt »lugn och hygglig» och har inte i nämnvärd grad inverkat på det dagliga livet i Finland. Dess ekonomiska konsekvenser kunna emellertid bli ödesdigra: främst gå de ut över krigsskadeståndsleveranserna och fullföljandet av handelsavtalet med Sovjet, där landet är bundet av världsmarknadspriserna. Stegrade produktionskostnader måste leda till statlig subventionering och i avgörande grad öka inflationsrisken. Finansminister Meinander varnar för prisstegringar och omfattande arbetslöshet.

De menliga följderna av en långvarig strejk äro uppenbara nog för alla. Underhandlare från metallindustrin ligga i Moskva utan att få förhandlingarna om leveranserna i gång på grund av det oklara läget hemma. För LO innebär strejken en allvarlig åderlätning av strejkkassorna: hittills har man fått betala 150 miljoner mark i strejkunderstöd och varit tvungen att ta kontakt med broderorganisationen i Sverige för att förhöra sig om möjligheterna för svenskt ekonomiskt stöd. När LO alltså framhärdar trots att strejksorsaken är så diffus i konturerna och trots att strejkkassorna hålla på att sina, måste den ha sina tungt vägande skäl.

I själva verket kan man på nytt konstatera att LO används som ett instrument för den socialdemokratiska politiken. Vederbörande bestrider visserligen själva emfatiskt detta, men redan det spel som drevs kring riksdagens sammankallande i brådskande ordning i augusti talar emot dem. När riksdagen väl hade sammankallats förändrades LO:s oförsonliga inställning plötsligt och man deklarerade öppet förhandlingsvillighet inför det lönestopp regeringen hotade införa. Diskussionerna kommo igång, riksdagen fick vänta medan LO överlade — i riksdagshuset — och efter en intetsägande debatt i det finländska parlamentet kunde riksdagsmännen återvända hem övertygade om att krisen skulle kunna avväjas. Men då backade LO ut och strejken var ett faktum. Det hade från fackförbundens sida bara varit en för regering och riksdag rätt förödmjukande lek.

Socialdemokraterna dementera energiskt alla påståenden om att de skulle dirigera LO-politiken, men talman Fagerholm har å andra sidan förklarat att en av orsakerna till att det var lugnare på lönefronterna

under hans regeringstid är att det då existerade ett förtroendefullare förhållande mellan regering och fackföreningsrörelse. Detta förtroendefulla förhållande kunde väl socialdemokraterna nu utnyttja för att stöda regeringen och skapa reda i landets ekonomi, om partiet så skulle önska! Men för några dagar sedan deklarerade partiet öppet, att LO hade dess fulla stöd i sina förhållanden. Och detta visar klart att krisens kärna är politisk. De avvärjande åtgärder, som träffas måste därför också vara av politisk natur.

Härr genom luften. I de för kriget i Korea avgörande striderna kring huvudstaden Seoul spelade flygfältet Kimpo utanför staden en betydelsefull roll. Där landsattes nämligen efter lufttransport vid två tillfällen ganska avsevärda styrkor, som i hög grad bidrog till stadens snabba fall. Denna lufttransport av fullt organiserade markförband är det hittills senaste exemplet på »härr genom luften».

Lufttrupperna företräda i särskilt hög grad den ena av de båda mest väsentliga faktorerna i det moderna kriget, nämligen rörligheten. Den andra är eldkraften. Genom sin rörlighet utgöra de ett ständigt hot mot snart sagt varje del av motståndarens territorium och tvinga därigenom denna till kraftsplittring. Genom sättet för deras insättande uppnås dessutom ofta överraskning och denna kan, om omständigheterna äro gynnsamma, medföra avgörande framgångar. Det kanske bästa exemplet härpå är Hollands snabba kapitulation 1940, sedan knappt 5 000 tyska fallskärmschoppare och flyg transporterade infanterister genom överraskande anfall mot nyckelpunkter hade desorganiserat det bakre försvaret.

En förutsättning för framgångsrikt insättande av lufttrupp är luftherravälde. Sårbarheten för anfall från fiendligt flyg är nämligen alltför jämt så stor, att det inte lönar sig att riskera den dyrbara lufttruppen, innan det fiendliga flyget i huvudsak nedkämpats inom det aktuella luftrummet. Det var luftherraväldet i förening med ett totalt herravälde till sjöss, som gav general Mac Arthur den överlägsna rörlighet, som var den primära orsaken till den snabba vändningen i Korea-kriget.

I takt med skärpningen av den världspolitiska utvecklingen ha de rent militära faktorerna fått ökad betydelse. De snabba och mycket genomgripande åtgärder, som efter Koreakrigets utbrott vidtagits inom samtliga Atlantpaksstater och övriga västorierade länder, syfta ju till att utjämna den skillnad i fråga om militär styrka mellan Öst och Väst, som utgör det allvarligaste riskmomentet för världsfreden. I denna militära ekvation utgöra lufttrupperna en viktig men relativt obekant faktor.

Lufttrupp som begrepp räknar sitt ursprung från mitten av 1930-talet, då den flygtekniska utvecklingen hade nått så långt, att man kunde flygtransportera inte bara ett antal stridsutrustade infanterister utan även deras tyngre materiel, såsom kulsprutor, granatkastare, lätta artilleripjäser och lätta fordon. Stormakterna, främst Ryssland och Tyskland, hade fram till krigsutbrottet 1939 nedlagt stora

ansträngningar på det nya och dittills oprövade stridsmedlet. Lufttruppernas insatser under kriget blevo emellertid på både gott och ont. Tyskarna nådde betydelsefulla resultat med små insatser i Polen 1939, Norge 1940, Holland 1940 och — kanske mest uppmärksammat — genom luftinvasionen av Kreta 1941, den första i historien. Under det ödesdigra fälttåget mot Ryssland 1941 tvingades man sätta in lufttrupper som vanliga markförband och detta medförde, tillsammans med förbrukningen av flygtransportmateriel under Stalingradoperationen, att tyskarna kommo helt i efterhand på detta område.

I Ryssland, som var det ursprungliga föregångslandet med 1000-tals frivilligt utbildade fallskärmshoppare, kom lufttrupper egendomligt nog aldrig till samlad insats. Däremot användes i mycket stor skala smågrupper av fallskärmshoppare dels för sabotage och liknande företag bakom fiendens front både i Finland och på Östfronten, dels för att underhålla den stora partisanrörelsen bakom tyskarnas rygg. De egentliga lufttruppsförbanden förbrukades på marken i det stora slaget om Moskva på förvintern 1941.

Både England och USA hade försummat det nya vapnet vid krigsutbrottet. Men när man sett dess verkan, igångsattes ett målmedvetet arbete för att ta igen försummelsen. Detta gynnades av de överlägsna resurserna inom flygindustrien. Och så blev det anglosachsiska lufttrupper, som kommo att genomföra de framgångsrikaste och mest kända lufttruppsoperationerna under kriget. Det började redan i Nordafrika 1942, då i samband med den stora landstigningen i november en bataljon flögs de 2500 km direkt från England till Oran, fortsattes med Sicilienföretaget sommaren 1943 och invasionen i Normandie i juni 1944, där tre hela divisioner — nära 30 000 man — landsattes från luften. Mest känd är kanske 1. brittiska lufttruppsdivisionens misslyckande vid Arnhem på hösten 1944, men efter vad man nu vet berodde detta i första hand på att tyskarna genom förräderi i förväg fått kännedom om anfallet. Ett perfekt lufttruppsanfall utfördes på våren 1945 i anslutning till Rhenövergången vid Wesel, där två hela divisioner landsattes i en omgång bredvid varandra inom loppet av två timmar, lufttruppernas framgångsrikaste operation under kriget.

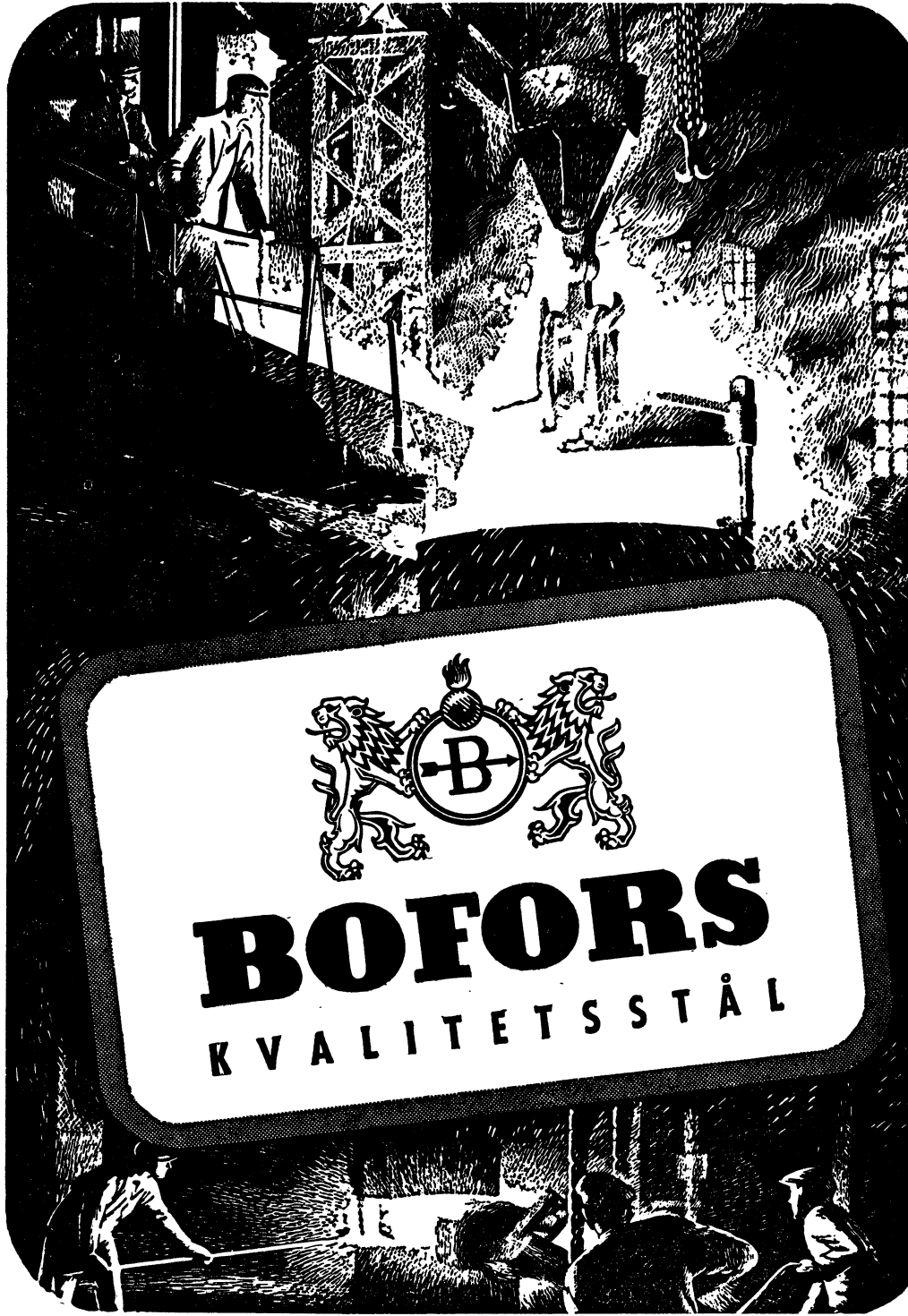
Under åren efter kriget har utvecklingen ingalunda stått stilla. Nya och allt större flygplan och glidplan ha konstruerats, varigenom lufttruppens eldkraft har kunnat ökas, bl. a. genom medförande även av lätta stridsvagnar. Nya landsättningsmetoder ha utprovats, främst i syfte att göra den krävande specialutbildningen enklare och mindre tidsödande. Målet är att kunna utnyttja allt infanteri såsom lufttrupp, bl. a. på det sätt som inledningsvis relaterades från Kimplygfältet vid Seoul. Tendensen går också mot en mera differentierad användning av lufttrupp i alla slags strider och oberoende av väderlek och tidpunkt på dygnet. Det är uppenbart, att detta i viss mån minskar kravet på luftherravälde.

Det står utom tvivel, att lufttrupper kommer att få ökad användning och ökad betydelse i kommande krig. Ännu är tillgången på flygmateriel alltför begränsad för att medge verkligt stora och avgörande operationer. Men man kan framföra trupper i omgångar och

man kan också i stor utsträckning underhålla luftlandsatt trupp genom luften, alltså med flygtransport. I dag är USA helt naturligt föregångsland på detta område. Dess brist på markstyrkor måste kompenseras genom stor rörlighet, i sin tur möjliggjord — ännu inom rätt snäva gränser — genom riklig tillgång på flyg. Men Sovjetunionen har ingalunda försummat detta rörliga och slagkraftiga vapen. Den just pågående starka utbyggnaden av dess tunga flyg måste bl. a. ses ur denna synvinkel.

För vårt land med dess stora yta, ringa befolkningstäthet och ganska sårbara kommunikationer m. m. tenderar risken för lufttruppsanfall att bli ett verkligt problem. Ingen del av landet är i själva verket säker. Motåtgärderna måste därför ta sikte på försvar av alla mera betydelsefulla skyddsföremål även inne i landet. Detta kräver — vid sidan av ett starkt flygvapen, ett effektiviserat luftvärn och lätt-rörliga arméförband — ett väl utbildat lokalförsvaret med hög beredskap. Hemvärnets betydelse står fullt klar. Måhända måste man utvidga detta till någon form av folkbeväpning. Betydelsen av psykologisk krigsförberedelse, främst i form av ren upplysning, framstår likaledes med all skärpa. Händelseutvecklingen i Fjärran Östern just nu manar till att undvika onyttig tvekan och onödiga dröjsmål.

En lättillgänglig orientering i hithörande spörsmål ger en nyligen utkommen bok av den amerikanska generalen James Gavin *Härrar genom luften* (Natur och kultur, pris 10:50, inb. 13:75). Den utkom visserligen i USA redan 1946 men är alltjämt det bästa översiktsarbete, som hittills utkommit om lufttruppers användning, möjligheter och begränsning. Inte minst läsvärd är den grundliga och vederhäftiga utblicken mot framtiden. Man är förlaget tacksam för att det velat göra boken tillgänglig för en bredare svensk läsekrets.

BOFORS
KVALITETSSTÅL